

Recenzii

oficial Biserica Ortodoxa in dialog cu acestea; el doar a avut anumite relații personale cu unii reprezentanți ai Bisericilor Anglicane, Luterane și Reformate.

Pentru întocmirea acestei teze de doctorat, doctorandul Alexandru Briciu a desfășurat anumite campanii de cercetare a vieții Mitropolitului Antonie Plamadeala. Astfel, cu binecuvântarea Patriarhiei Române, a purtat vizite la Chambesey sau Geneva unde a cercetat cu deamănuntul documentele referitoare la opera lui Antonie Plamadeala. În țară, a primit aprobarea ca să studieze arhivele Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și dosarele Securității. Un izvor valoros de informații a fost și Manastirea „Brâncoveanu” - Sâmbăta de Sus, județul Brașov - unde este depusă biblioteca personală a Mitropolitului Antonie. În viața sa, ierarhul a avut o pasiune aparte pentru istorie și, spunea el, ca așa cum el este interesat de viața și activitatea ierarhilor anteriori, tot așa va fi și el cercetat în viitor. De aceea, și-a organizat biblioteca cu o mare strictete, punând mare accent pe conservarea lucrărilor despre viața lui.

Student Antonescu Laurențiu

CHINONICARUL VECHILOR DASCĂLI - adică chinonice alcătuite de către vechi dascăli și exghisite din vechea notație în cea nouă de către Hurmuz Hartofilax. Partea I: Extrase din manuscrisul 705 al Metocului Sfântului Mormânt din Constantinopol 1829, Tradiția Psaltică 1, Asociația Culturală Byzantion, Iași 2018, 418p.

Fără îndoială că muzica bisericească se află astăzi într-o situație delicată și precară. Pe de o parte asistăm la explozia posibilităților tehnice de înregistrare și multiplicare audio, avem acces la muzică bisericească din orice colț al pământului și din diferite epoci, avem radio și televiziune care distribuie slujbele ortodoxe prin mijloacele de comunicare în masă, dar pe de altă parte asistăm neputincioși la sărăcirea continuă a muzicii de strună, a muzicii bisericești. Școlile de cântăreți s-au desființat treptat iar numărul celor care pot cânta bine după notația muzicală bizantină a scăzut considerabil în ultimii ani. Chiar și în Transilvania, unde se practică o muzică de tradiție bizantină fără notația psaltică, după Cunțan, sau Lugojan, cântăreții bisericești care să stăpânească bine glasurile bisericești sunt din ce în ce mai puțini. Noua apariție editorială prezentată aici vine să pună degetul în rană, deoarece declanșează sentimente contradictorii, făcându-ne să ne întrebăm cine va mai putea cânta aceste compoziții, dar în același timp oferindu-ne deliciul împărtășirii de unele din cele mai rafinate compoziții muzicale ale perioadei bizantine și post-bizantine.

Este vorba despre o colecție de chinonice – cântări compuse pentru momentul împărtășirii în cadrul Sfintei Liturghii – conținute în manuscrisul nr. 705 al metocului Sfântului Mormânt de la Constantinopol. Ele au fost editate în originalul lor grecesc în anul 2014 de Persinakis E. Dimitrios, iar acum sunt oferite publicului românesc prin grija asociației culturale Byzantion (Adrian Sîrbu și Irina Cușnir), care au tradus și au adaptat în limba română cântările și au adăugat un valoros studiu introductiv (pp. 11-38).

Importanța acestui volum este multiplă și încerc în cele ce urmează să o creionez. În primul rând volumul oferă accesul la unele din cele mai valoroase compoziții dedicate momentului culminant al Sfintei Liturghii din tradiția bizantină, anume împărtășirea preoților și a credincioșilor. Este bineștiut faptul că o mare parte din compozițiile muzicale din perioada

Recenzii

bizantină și postbizantină a devenit inaccesibilă datorită sistemului complicat de notație. În anul 1814 s-a reformat această notație prin reducerea ei la un număr limitat de semne și prin încercarea de a descrie cât mai analitic linia melodică. Hurmuz Hartofilax, unul din cei trei mari dascăli și reformatori ai notației muzicale a investit foarte multă energie în transcrierea și descifrarea vechilor compoziții din secolele XIV-XVIII în „sistema nouă”, însă condițiile politice și sociale nu l-au lăsat să le și publice. Multe din zecile sale de manuscrise au fost editate abia în ultimii ani, iar acest volum scoate la lumina tiparului colecția lui de chinonice păstrată în manuscrisul amintit, datat 1829.

Volumul oferă accesul la aceste compoziții inestimabile și la autorii cei mai prolifici și mai renumiți din istoria muzicii bisericești de tradiție bizantină. Faptul că aceste cântări sunt acum accesibile și în România nu poate fi decât o mare bucurie pentru cei care apreciază aceste cântări. Unele chinonice, precum „Lăudați pe Domnul”, glas I, semnat de Ioan Cucuzel (sec. XIV), erau accesibile datorită notorietății autorului și a tradiției orale totuși neîntrerupte, din a care ne-am împărtășit și noi, mai ales prin eforturile părinților athoniți de la Schitul Lacu, prin seria *Buchetelor Athonite*. Însă în această colecție de chinonice avem acces la mulți alți autori din perioada bizantină, precum Nikoforos Ithikos, Xenos Koronis, Konstantinos Magoulas, Gheorghios Panaretos, Fokas Domestikul, Ioannis Kladas, Ioannis Laskaris, Teofilact Arghiropoulos, Manouil Hrisafis, Hrisaf cel nou, Balasiel Iereul, Gherman Neon Patron și alții (sec. XIV-XVIII). Mulți din acești autori au trăit în perioada de înflorire duhovnicească în Bizanț, marcată de curentul isihast. Rugăciunea intensă, interiorizarea, rugăciunea inimii și unirea minții cu inima, aspectul apofatic al rugăciunii dincolo de cuvinte, sunt caracteristicile acestei perioade și ale compozițiilor cuprinse în volumul discutat aici. Răsfoind și intonând aceste compoziții avem acces la modul în care au reușit aceste generații de imnografi și sfinți ai Bisericii (unii sunt canonizați ca sfinți) să exprime trăirile lor la cel mai intens moment liturgic.

În al doilea rând, culegerea de chinonice aduce un plus de exactitate științifică. Pe lângă accesul la aceste partituri medievale, descifrate de Hurmuz Hartofilax în 1829 și redată acum publicului românesc, volumul ne oferă date concrete despre autori și chiar deslușiri ale unor confuzii, mulțumită muncii minuțioasă de cercetare a manuscriselor muzicale întreprinsă de Dimitrios Persinakis (pp. 406-416). Acesta face trimiteri clare la manuscrisele în care sunt menționați compozitorii, oferind chiar imagini ale semnăturilor originale sau ale ucenicilor care au copiat creațiile lor. Spre deosebire de colecția *Buchetelor Athonite*, care intenționează pur și simplu să ofere accesul la partituri, aici observăm grija specială față de partea științifică, autorul (Persinakis) lăsând la o parte orice speculație nefondată sau legendară legată de personalitățile foarte influente ale unor compozitori bizantini.

Traducătorii români au preluat cu multă atenție toate detaliile legate de note, adaptând la limba română textul – oricum foarte redus – și păstrând melodia originală; în același timp ei au fost atenți la intercalarea de „pasaje teretismatice” (teriremuri sau kratime) și inserarea de silabe și litere, care nu fac parte din text, ci au legătură mai degrabă cu dezvoltarea și accentuarea liniei melodice (ki, ke, ta, ti, te, ri, re, ru, vu, xe, ne, etc). Dacă astfel de interpolări în textul cântării ar fi fost lăsate la o parte dintr-o culegere asemănătoare în secolul XX, volumul de față dă dovadă de maturitatea științifică, dar și de înțelegerea relevanței liturgice ale acestor detalii aparent insignifiante.

În al treilea rând, culegerea aceasta de cântări atrage atenția asupra locului chinonicului în cultul bizantin de astăzi. Din păcate prea mulți credincioși și clerici ai Bisericii Ortodoxe se

Recenzii

mândresc cu faptul că trăiesc într-o tradiție a Bisericii vehi, nedivizate, se bucură de nestematele Tradiției, consideră că toate provin de la Sfinții Apostoli, dar știu foarte puține despre transformările în timp ale acestei mari Tradiții și ale cultului bizantin însuși. Compozițiile cuprinse în volumul discutat aici se încadrează fără îndoială în dezvoltarea organică a Tradiției. Ele au apărut odată cu emergența curentului isihast și dau glas modului în care cei mai evlavioși creștini se rugau, mulțumeau și se bucurau de momentele cele mai intense ale Sfintei Liturghii. Autorii lor au înțeles că în astfel de momente nu avem ce să-i tot spunem lui Dumnezeu. Pentru ei însăși muzica rămăsese forma de expresie cea mai potrivită. De aceea textul este redus la un singur verset biblic, însă acest text este dilatat la maxim prin melodia care se extinde și sparge șirul cuvintelor sau al silabelor prin apelul la sunete, consoane și vocale inserate în textul propriu-zis pe o melodie exuberantă, marmoră a extazului mistic, a trăirilor profunde, de negrăit și de necuprins în cuvinte omenești.

Melodiile chinonicelor sunt în același timp exuberante și sobre, înălțătoare și profunde, îmbietoare și exaltate, totul cu un echilibru posibil doar celor care chiar au trăit și au simțit scriindu-le. Aceste melodii au fost create să poată înlesni participanților la slujbă o stare potrivită pentru apropierea și împărtășirea de Sfintele Taine. Înainte de a se cânta un chinonic preotul se roagă în taină „Ia aminte Iisus Hristoase din înălțimea sfântului tău locaș...” și rostește apoi cu putere „Să luăm aminte, sfintele sfinților!”, iar comunitatea/strana răspunde „Unul Sfânt, unul Domn Iisus Hristos...”. Deci momentul liturgic este unul de maximă importanță și concentrare: preotul amintește credincioșilor că sfintele (Împărtășania) se cuvîn celor care au o viață sfântă. Toate cele auzite în pericopa evanghelică, în predică, în imnele utreniei și rugăciunile anaforelei se adună și se concentrează în experiența repetată acum a împărtășirii celui credincios cu Sfintele Taine. Melodiile chinonicelor însoțesc în cel mai potrivit mod acest moment culminant.

Dar ce se întâmplă astăzi în cele mai multe din bisericile noastre ortodoxe? După „Unul sfânt...” și atenționarea preotului, amintită mai sus, intervine o deconcertare, o totală abatere de la concentrarea la care este invitată de fapt comunitatea. Acest lucru se întâmplă prin faptul că nu mai știm să interpretăm chinonicele cuprinse în volumul discutat aici, dar mai ales din motiv că nu ne mai plac. Au intervenit așa-numitele pricesne, cântece cu text și melodie foarte simple, foarte accesibile, care de cele mai multe ori creează imagini și sentimente total nepotrivite momentului liturgic de profundă însemnătate precum cel euharistic. În plus, în multe biserici din Ardeal, tocmai în acest moment culminant din punct de vedere spiritual se strânge colecta de bani. Doi sau trei oameni încep să umble prin fața tuturor credincioșilor cu câte un castron și fiecare începe să caute prin buzunare și să arunce în castroanele purtate țațoș bancnote sau chiar monezi, creându-se în biserică mai degrabă o atmosferă de târg, decât de împărtășire. Desigur, aici se adaugă faptul că însăși împărtășirea nu mai este practică cum ar trebui, pentru că în loc să promoveze concentrarea și atenția asupra momentului euharistic, înlocuirea chinonicului cu pricesnele se dovedește a avea rezultate regretabile pentru înțelegerea cultului nostru.

Întorcându-ne la volumul de chinonice, trebuie semnalată aici și calitatea grafică a cărții pe care o ținem în mână. Hârtia și legătura sunt de foarte bună calitate, iar fontul notelor bizantine este unul nou, creat de curând de harnicii monahi athoniți. Avantajul acestui font, pe lângă aspectul grafic atrăgător și asemănător manuscriselor psaltice, este acela că se poate citi de la o distanță considerabilă, aspect foarte important pentru cei care practică la strană aceste

Recenzii

compoziții. Notele sunt tipărite cu negru și roșu, ca în originalele manuscrise, iar la începutul cântărilor sunt oferite în paranteză nota cea mai gravă și cea mai acută, ca ajutor pentru cel care se încumetă să abordeze o partitură care se întinde pe cel puțin patru pagini de notație muzicală.

Pentru tot ce ne oferă acest volum masiv de peste patru sute de pagini de partituri suntem recunoscători în primul rând marilor imnografi și compozitori, celui care cu multă grijă a tradus notația lor într-un sistem inteligibil pentru noi astăzi, și nu în ultimul rând iubitorilor de frumos și slujire a lui Dumnezeu prin cântare, care s-au ostenit să ne facă aceste manuscrise medievale accesibile și nouă astăzi.

Pr. Dr. Alexandru Ioniță, Centrul de Cercetare Ecumenică/ULBS

Nicu Gavriluță, *Noile religii seculare. Corectitudinea politică, tehnologiile viitorului și transumanismul*, Editura Polirom, Iași, 2018, 221p, ISBN: 978-973-46-7203-5

Profesor universitar doctor la Facultatea de Filosofie și Științe Social-Politice a Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Nicu Gavriluță (n. 1963) este bine-cunoscut publicului românesc ca sociolog, antropolog și eseist. Autor prolific¹, acesta se apleacă în ultima sa carte publicată asupra religiilor seculare. Astfel, el analizează, pe linia hermeneutică deschisă de Mircea Eliade (a „camuflării sacrului în profan”), trei fenomene: corectitudinea politică, tehnologiile viitorului și transumanismul.

Primul capitol trasează cadrul (post)secularizării în Europa și America. Premiza de la care se pleacă este aceea că secularizarea a fost adusă în prim plan de modernitatea europeană. În același timp însă, SUA este un caz care nu confirmă obligativitatea secularizării în modernitate: secularizarea constituie o excepție, nu regula; altfel spus, ea este rezultatul nu al unei normalități, ci al unei crize perpetuate în Europa timp de câteva secole, în catolicism și protestantism. De asemenea, secularizarea a mai fost impusă și de alți factori, cum ar fi sistemul educațional și mediul unor intelectuali².

¹ Dintre lucrările sale amintim: *Mentalități și ritualuri magico-religioase. Studii și eseuri de sociologie a sacrului*, Editura Polirom, Iași, 1998 ; *Culianu, jocurile minții și lumile multidimensionale*, Editura Polirom, Iași, 2000 ; *Imaginarul social al tranziției românești*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2001 ; *Fractalii și timpul social*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2003 ; *Hermeneutica simbolismului religios. Studii și eseuri*, Editura Fundației AXIS, Iași, 2003 ; *Mișcări religioase orientale. O perspectivă socio-antropologică asupra globalizării practicilor yoga*, Editura Fundației AXIS, Iași, 2006 ; *România în starea Bardo. Publicistică și dialoguri culturale*, Editura Provopress, Cluj-Napoca, 2006 ; *Antropologie socială și culturală*, Editura Polirom, Iași, 2009 ; *Mama proștilor e mereu gravidă. Sociologia patologiilor cotidiene*, Editura Institutul European, Iași, 2013 ; *Mit, magie și manipulare politică*, Editura Institutul European, Iași, 2015.

² Pentru o discuție mai largă asupra acestui cadru socio-cultural și religios a se mai vedea și Nicolae Achimescu (coord.), *Impactul secularizării asupra valorilor religioase și morale în societatea contemporană/The impact of secularization over religious and moral values in contemporary society*, Editura Presa Universitară Clujană, Cluj-Napoca, 2015;